
punt verwachtten zij als bisschop in Rome pastoraal te worden beoordeeld. Bottemanne meende zelfs dat de situatie in zijn bisdom nog beter was dan elders, mede door de intensieve catechisatie en de goede preken. In Limburg werd vooral gewezen op het gunstige effect van de door geestelijken en religieuzen geleide scholen. De kerkelijke praxis achtte men algemeen bevredigend. Curieus is het dat volgens de Haarlemse bisschop de katholieken uit de hogere klassen in beide opzichten uitstekend voldeden, terwijl zijn Bossche collega somberde over de 'libéraux de classe supérieure' en bisschop Drehmanns problemen constateerde bij degenen uit de middenklasse die openbare opleidingen bezochten om een ambtelijke functie te bereiken. Die middenklasse was voor Bottemanne weer het zout der katholieke aarde: frequente communie, dagelijkse mis, gebed in familiekring, groot respect voor de clerus, altijd een gift klaar voor goede werken. Wel moest hij toegeven dat de volksklasse en het proletariaat in dit opzicht minder goed scoorden: in die kringen leden de 'kerkelijke plichten' onder de zware en lange arbeid, waardoor zij nog al eens afgeden tot onverschilligheid en socialisme. De propaganda van het socialisme was dan ook meer te vrezen dan die van het protestantisme. Daartegen bestond echter een effectief en krachtig middel: de R.K. Volksbond, zo vaak door Zijne Heiligheid geprezen.

Netelig was de vraag wat de bisschoppen, de parochiegeestelijkheid, de religieuzen en de meest invloedrijke katholieken in concreto tegen de protestantse bekeringsdrift deden. Netelig vooral in Nederland en in het bijzonder voor het minderheidskatholicisme boven de grote rivieren, omdat scherp antiprotestants optreden van de katholieke leiding en clerus ernstige gevolgen kon hebben. Men wenste geen herhaling van de Aprilstorm van 1853, die mede het gevolg was geweest van het eigenzinnige optreden van de Romeinse curie zonder overleg met de clericale top in Nederland.¹⁶ De bisschoppen, vooral die van Utrecht en Haarlem, hadden er dus alle belang bij te voorkomen dat uit Rome opdrachten of aanwijzingen zouden komen die het sluimerende antipapisme opnieuw tot een volksbeweging konden aanwakkeren. Het was zaak aard en omvang van de 'protestantse propaganda' zo onschuldig mogelijk voor te stellen. Dat kon gemakkelijk zonder de waarheid geweld aan te doen. Een actieve actie achtte men daarom nadrukkelijk overbodig. Zowel aartsbisschop Van de Wetering als bisschop Bottemanne voegden daar nog een waarschuwing aan toe. Het zou heel gevaarlijk zijn zich van katholieke zijde openlijk vijandig op te stellen tegen het protestantisme: de katholieken waren als minderheid in sociaal en economisch opzicht van protestanten afhankelijk. De clerus waakte in eigen kring – dat moest voldoende zijn.

¹⁶ Zie hiervoor J.P. de Valk, 'Meer dan een plaats. De keuze van Utrecht als aartsbisdom in 1853', in: J. Vis en W. Janse (red.), *Staf en storm. Het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland in 1853: actie en reactie* (Hilversum, 2002), 37-63.